

STAVOVI BUDUĆIH UČITELJA O INTEGRACIJI UČENIKA S OŠTEĆENJEM SLUHA I/ILI VIDA U REDOVNE ŠKOLE

FUTURE TEACHER' ATTITUDES TOWARD INTEGRATING STUDENTS WITH HEARING AND/OR VISION IMPAIRMENT INTO REGULAR SCHOOL

Brigita GRIZELJ, Maja BRUST NEMET

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti-Odsjek za cjeloživotno obrazovanje,
Cara Hadrijana 10, Osijek, Hrvatska

Originalan naučni rad
Original scientific articles

APSTRAKT

Stavovi budućih učitelja prema djeci s teškoćama sluha i vida utječu na kvalitetu odgojno-obrazovne integracije i motivacije za stručnim usavršavanjem u području rada s gluhom i slijepom djecom.

Cilj je rada utvrditi stavove budućih učitelja o integraciji učenika s oštećenjem sluha i/ili vida u redovne škole. Istraživanje je provedeno anketiranjem 130 studenata Integriranog sveučilišnog preddiplomskog i diplomskog studija učitelja razredne nastave Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku i Slavanskom Brodu. Rezultati su pokazali da se budućí učitelji slažu s integracijom djece oštećena vida i/ili sluha u redovne škole, ali smatraju da nisu dovoljno kompetentni za takav pothvat. Ujedno, spremni su za stručno usavršavanje tijekom radnog staža ukoliko će financijske troškove za isto snositi škola u kojoj rade, dok samostalno financiranje smanjuje postotak onih koji se žele usavršavati putem različitih edukacija. Vjeruju da će kurikularna reforma, ukoliko bude zaživjela, donijeti promjene unutar obrazovanja koje će pomoći boljoj integraciji učenika s teškoćama, ali i motivirati same učitelje za stjecanje dodatnih kompetencija.

Rezultati istraživanja mogu potaknuti buduće učitelje na pozitivan stav prema razvoju kompetencije ključne za komunikaciju s djecom oštećena sluha i/ili vida unutar razrednog odjela koja će dovesti do uspješnije obrazovne integracije.

Ključne riječi: integracija, gluhoća, sljepoća, studenti, redovne škole

ABSTRACT

The attitudes of future teachers towards children with hearing and vision impairments affect the quality of educational integration and motivation for vocational training in the area of work with deaf and blind children.

The aim of the paper is to determine the attitudes of future teachers on integrating students with hearing and/ or vision impairment into regular schools. The research was conducted via surveying 130 students of the Integrated University Undergraduate and Graduate Study for Primary School Teachers of the Faculty of Education in Osijek and Slavonski Brod. The research showed that future teachers agree positively with the integration of deaf and blind children into the regular school system, however they do not think that they are competent for such integration. Furthermore, they are willing to improve their competence in that area by attending additional seminars and/or lectures during their work period if the costs would be covered by the school in which they teach. On the other hand, the number of future teachers willing to finance such additional education on their own is smaller. Future teachers believe that the curricular reform, if it does, will bring change for the better when it comes to the integration of children with difficulties, and motivate teachers for getting extra education in that area.

Research results may encourage future teachers to create a positive attitude towards becoming competent for communication with hearing and/or vision impaired children in their classroom which will lead to a more successful educational integration.

Keywords: integration, deafness, blindness, students, regular school

UVOD

„Sva se djeca rađaju s temeljnim pravima i slobodama koja pripadaju svim ljudskim bićima. Tako i djeca s teškoćama u razvoju imaju sva prava kao i ostala djeca, ali zahtijevaju posebnu pozornost društva s obzirom na to da im je potrebna veća pomoć i podrška okruženja“¹⁰. Prije više od pola stoljeća, u Republici Hrvatskoj započeo je proces integriranog odgoja i obrazovanja koji je danas suočen s mnogobrojnim izazovima. Ti se izazovi najviše očituju u svakidašnjici djece koja imaju teškoće u razvoju te ne uspijevaju naći primjeren odgovor na svoje posebne potrebe. Uz obitelj, veliku ulogu u socijalnoj pa i obrazovnoj integraciji svakako imaju odgojno-obrazovne ustanove koje bi djetetu s teškoćama trebale osigurati jednake odgojne i obrazovne prilike kao i drugoj djeci bez oštećenja, a samim tim stvarati pozitivno okruženje za emocionalni razvoj što naposljetku može dovesti do inkluzije.

Inkluzija je potpuna uključenost djece kojoj je potrebna podrška u socijalnoj integraciji u sve aspekte škole kao ustanove te odgoja i obrazovanja koji su dostupni ostaloj djeci. Inkluzija uključuje istinsko prilagođavanje i mijenjanje škola i razreda s ciljem udovoljavanja potrebama svakog djeteta i poštivanja različitosti. To ne znači da djeci kojoj treba podrška u socijalnoj integraciji neće biti omogućena dodatna podrška izvan razreda, već da je takva podrška koja se djeci omogućuje izvan razreda samo jedna od brojnih opcija koje su dostupne svojoj djeci⁵.

Učitelji za takvu djecu unutar obrazovnog sustava zahtijevaju posebne ili individualizirane programe, ovisno o oštećenju učenika. Kako bi integracija bila što uspješnija važno je sudjelovanje ukupne društvene zajednice, a vodeća uloga pripada raznim stručnjacima iz korpusa edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti koji nas svakodnevno opskrbljuju nepreglednom količinom znanstvenih, teorijskih i praktičnih informacija koje integraciju čine potpunijom i kvalitetnijom¹.

Prema Tonkoviću⁹ odgojno-obrazovna integracija traži individualizirani pristup svakom djetetu s oštećenjem te ujedno znači oblikovanje novih i raznolikih odgojno-obrazovnih alternativa što bi značilo da odgoj i obrazovanje čine jedinstven odgojno-obrazovni kontinuum u kojem svako dijete, pa i ono s nekom razvojnom smetnjom, treba dobiti mjesto koje mu odgovara i koje je u skladu s njegovim razvojnim potrebama, mogućnostima i interesima. Obrazovna integracija

također podrazumijeva osiguranje povoljnih subjektivnih i objektivnih pretpostavki za psihosocijalni razvoj i obrazovni napredak djeteta s razvojnom smetnjom u redovnim uvjetima na način da uključuje, osim odgojnog i obrazovnog rada koji se s djetetom s posebnim potrebama izvodi u redovitim uvjetima, i individualni i/ili grupni rad prema dodatnim ili rehabilitacijskim programima. Takva integracija omogućuje protočnost odgojno obrazovnog sustava time što dopušta da dijete s teškoćama može mijenjati odgojno-obrazovna okruženja. Iz navedenog može se zaključiti da je obrazovna integracija usmjerena i na širu socijalnu integraciju osoba s teškoćama te na slabljenje i nestajanje segregacijskih mehanizama koji i danas postoje u mnogim suvremenim društvima.

U današnje vrijeme sve više učenika pokušava biti integrirano u redovni odgojno-obrazovni sustav. Prema podacima Hrvatskog saveza gluhih i nagluhih⁴ iz 2014. godine u Hrvatskoj se školuje oko 500 gluhe djece od kojih samo njih oko 150 pohađa redovnu školu i redovni program. Najveći broj takve djece u redovitoj nastavi nalazi se u Osječko-baranjskoj i Zagrebačkoj županiji te u gradu Zagrebu. Ostala djeca pohađaju specijalizirane ustanove za obrazovanje. Prema istim podacima, u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji stotinjak djece nalazi se u redovitom školskom sustavu te nemaju podršku komunikacijskog posrednika, iako bi ga, prema Državnom pedagoškom standardu, trebali imati.¹

Prema Bouillet¹ većina gluhih osoba komunicira znakovnim jezikom, ali i mnogi gluhi i nagluhi te gluhoslijepi ne poznaju znakovni jezik i komuniciraju govorom. Prilikom određivanja integracije ili inkluzije za takve osobe najvažnije je poštivati način komuniciranja konkretnog pojedinca. Najmanjom ograničavajućom okolinom za gluhu i slijepu djecu smatra se sloboda odrastanja s vršnjacima i komunikacija s istima, što predstavlja preduvjet za obrazovni, emocionalni i socijalni razvoj djece s teškoćama. Djeca se s težim oštećenjem sluha i vida mogu uključiti u redovite odgojno-obrazovne ustanove isključivo ukoliko znakovni jezik ima status prirodnog jezika komunikacije gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba te ukoliko im je dostupan prevoditelj ili intervenor.

¹ Hrvatski savez gluhih i nagluhih . Preuzeto 15.6.2018. sa <http://www.hsgn.hr/> (4)

U Republici Hrvatskoj znakovni jezik ima status prirodnog punovrijednog jezika, čime se omogućava integracija djece s teškoćama sluha u redovne škole, ali problem nastaje u nemogućnosti pružanja primjerene stručne službe kao što su tumači znakovnog jezika pa time integracija u praksi često nije moguća. Samo uključivanje djece sa spomenutim teškoćama u redovite škole podrazumijeva prethodnu procjenu primjerenosti općih odgojno-obrazovnih uvjeta i razmatranje uvjeta koje je moguće prilagoditi i dodatno osigurati, što bi značilo da je kod učenika nužno procijeniti posebne jezične potrebe, ozbiljnost gubitka sluha, potencijal korištenja preostalog sluha, mogućnost korištenja slušnog aparata ili kohlearnog implantata, socijalne, emocionalne i kulturalne potrebe djeteta te dosadašnji obrazovni stupanj i komunikacijske potrebe koje podrazumijevaju jezik kojim se dijete koristi, bio to znakovni ili govorni jezik.

Cilj je obrazovanja djece oštećena sluha i vida uključivanje u cjelovit obrazovni program koji je primjeren njihovoj kronološkoj i mentalnoj dobi. To bi značilo da djeca s oštećenjima sluha i/ili vida, koja su u inkluzivnoj, tj. integracijskoj edukaciji, imaju na raspolaganju različite vrste potpore s obzirom na svoje individualne potrebe. Bilo bi poželjno omogućiti im stalnu rehabilitacijsko-edukacijsku potporu, produljeni stručni postupak u sklopu cjelodnevne nastave ili potporu tumača znakovnog jezika. Djeca s teškoćama sluha i vida uz prilagodbu didaktičko-metodičkih postupaka vrlo uspješno mogu svladati redoviti odgojno-obrazovni program uz samo neka odstupanja od odgojno-obrazovnog sadržaja. Zadaci koje djeca trebaju svladati temelje se na njihovim sposobnostima, ali ujedno i obuhvaćaju sadržaje pojedinih obrazovnih tema kako ne bi došlo do odstupanja u integraciji, odnosno do izmjene redovitog odgojnog-obrazovnog programa.

Oštećenje sluha i/ili vida uvjetuje različite modele i načine odgoja i obrazovanja te uz primjeren pristup ne umanjuju spoznajne i druge sposobnosti djece. Odgoj i obrazovanje gluhoslijepe djece uvelike su otežani zbog obostranog oštećenja, stoga je nužno kontinuirano raditi na edukacijsko-rehabilitacijskom tretmanu. Ukoliko se gluhoslijepa djeca integriraju u redovne škole za njihov će se obrazovni uspjeh, ali i odgoj, brinuti specijalizirani stručnjaci poput rehabilitatora, logopeda i drugih. Ako u školi u kojoj je učenik s oštećenjem integriran ne postoji specijalizirani stručnjak za takvo oštećenje, učiteljima bi trebalo omogućiti suradnju s članovima

interdisciplinarnog tima koji mogu učiniti mnogo za njihov razvoj. Svakako je važno surađivati s roditeljima te omogućiti gluhoslijepom učeniku komunikaciju s vršnjacima te čujućim i videćim osobama kako bi u integriranom odgoju i obrazovanju ostvario maksimalnu dobit.

Što se tiče daljnjeg obrazovanja, gluhi i nagluhi te gluhoslijepi učenici ili studenti mogu se obrazovati u redovnim srednjim školama i na fakultetima uz podršku i bez podrške obrazovnog prevoditelja. Obrazovni prevoditelj svojom prisutnošću osigurava gluhoj osobi komunikacijsku integraciju na način da mu sve što se događa u određenom trenutku prevodi na znakovni jezik. Isto tako, prevodi sve što gluha osoba znakuje na hrvatski govorni jezik. Iako se učenici/studenti na takav način sve više pokušavaju integrirati u redovan odgojno-obrazovni proces, time se ne postiže potpuna integracija, zapravo ona je nemoguća. Fizičko prisustvo na nastavi ne osigurava osobi s oštećenjem sluha i/ili vida ravnopravan pristup informacijama. Informacije koje spomenute osobe dobivaju tijekom nastave su u većini slučajeva nepotpune, a kvalitetna i ravnopravna komunikacija s nastavnicima, profesorima i drugim učenicima ili kolegama je otežana ili nemoguća čime je osobe sa spomenutim teškoćama teško pripremiti za samostalan i neovisan život (1).

Prilikom davanja uputa za rješavanje zadataka, važno je biti konkretan, precizan i kratak te dati učeniku dovoljno vremena za korištenje nastavnog materijala, ali ujedno dati i više vremena prilikom rješavanja zadataka, ispitnih provjera i slično. Svakako na umu treba imati da osjetilo dodira učeniku s teškoćom i vida i sluha zamjenjuje ta dva osjetila pa je poželjno koristiti što više didaktičkog materijala koji se može opipati i omogućiti učeniku iskustveno učenje. Ukoliko je kod učenika prisutno oštećenje i vida i sluha, svakako je poželjno orijentirati se na ono osjetilo koje je u manjoj mjeri oštećeno.

METODE RADA

Cilj je istraživanja bio utvrditi stavove budućih učitelja o integraciji djece s oštećenjem sluha i/ili vida u redovne škole.

Iz cilja istraživanja proizlaze sljedeće hipoteze: H1: Prema stavovima ispitanika primjena kurikularne reforme utječe na uspješnu integraciju; H2: Stavovi ispitanika prema stručnom i dodatnom usavršavanju utječu na integraciju; H3: Stavovi ispitanika prema djeci s teškoćama vida i sluha te njihovim sposobnostima

utječu na integraciju; H4: Postoji povezanost između poznavanja znakovnog jezika/Brailleovog pisma i uspješne integracije; H5: Studenti imaju pozitivan stav prema integraciji.

Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na uzorku studenata prve (N=56) i pete (N=74) godine Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku i Slavanskom Brodu (N=130), od kojih je ukupno 74,6% studenata iz Osijeka te 25,4% iz Slavanskog Broda. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 96,9% osoba ženskog spola (N=126) te 3,1% osoba muškog spola (N=4). Od navedenog broja ispitanika, samo 16,2% njih ima iskustva u radu s djecom s teškoćama (N=21), dok ih je samo 10% pohađalo tečaj znakovnog jezika ili Brailleovog pisma (N=13).

Način provođenja istraživanja

Metodom anketiranja prikupljeni su podaci navedenog istraživanja. Anketa je provedena u digitaliziranom obliku unutar alata Google Docs. U općem dijelu ankete ispitivani su demografski podatci kao što su dob i spol ispitanika, godina studija, mjesto studiranja, iskustva u radu s djecom s teškoćama te poznavanje znakovnog jezika ili Brailleovog pisma. Nakon općeg dijela, uslijedilo je 37 čestica koje ispituju stavove ispitanika prema Likertovoj skali pri čemu 1 znači da se ispitanici u potpunosti ne slažu s tvrdnjom; 2 da se ne slažu; 3 niti se slažu, niti se ne slažu; 4 slažu se; 5 u potpunosti se slažu. Čestice su

podijeljene u 6 subskala koje obuhvaćaju mišljenja ispitanika o kurikularnoj reformi, stavove istih prema integraciji djece s teškoćama u redovne škole, spremnost na profesionalni razvoj i stručna usavršavanja, koristi od poznavanja znakovnog jezika i Brailleovog pisma, pozitivne te negativne stavove prema integraciji. Cronbach's alpha iznosio je 0.76. Sudionici su u istraživanju sudjelovali potpuno anonimno i dobrovoljno, a rezultati su istraživanja sumirani i obrađeni u računalnom programu Statistica.

REZULTATI I DISKUSIJA

Rezultati istraživanja pokazuju da se najveći broj ispitanika slaže i u potpunosti slaže s tvrdnjom da bi kurikularna reforma mogla omogućiti bolju integraciju djece s oštećenjem vida i/ili sluha u redovne škole, a samim tim omogućiti i učenje Brailleovog pisma ili znakovnog jezika u redovnom obrazovnom sustavu. 43,1% ispitanika izrazilo je kako smatraju da bi reforma mogla potaknuti otvaranje novih radnih mjesta u školama na kojima bi se zapošljavali poznavatelji znakovnog jezika i/ili Brailleovog pisma. Prema rezultatima navedene subskale jasno je uočljivo da se hipoteza H1 potvrđuje. Prema stavovima ispitanika usklađenost i primjena kurikularne reforme utječu na uspješnu integraciju, odnosno ukoliko bi kurikularna reforma svojom realizacijom dopustila učenicima s teškoćama pohađanje redovne škole uz primjeren materijal i sadržaj, integracija je moguća (Tablica 1).

Tablica 1. Stavovi studenata o integraciji uz kurikularnu reformu

Table 1. Students' integration attitudes with curricular reform

Čestice	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Kurikularna bi reforma mogla omogućiti bolju integraciju djece s oštećenjem vida i/ili sluha u redovne škole.	0% (N=0)	1,5% (N=2)	27,7% (N=36)	35,4% (N=46)	35,4% (N=46)
2. Kurikularna bi reforma mogla omogućiti učenje Brailleovog pisma i/ili znakovnog jezika u redovnom obrazovnom sustavu.	0% (N=0)	5,4% (N=7)	19,2% (N=25)	41,5% (N=54)	33,8% (N=44)
3. Kurikularna bi reforma mogla potaknuti potrebu za otvaranjem novih radnih mjesta u školama gdje bi se zapošljavali poznavatelji znakovnog jezika i/ili Brailleovog pisma.	0% (N=0)	3,1% (N=4)	17,7% (N=23)	36,2% (N=47)	43,1% (N=56)

94,6% ispitanika rado bi sudjelovalo na edukacijama o radu s djecom oštećena sluha i/ili vida. Njihovu spremnost vezanu za profesionalni razvoj propituju čestice 10-18. Zanimljivo je uočiti da je velik postotak njih spreman educirati

se ukoliko bi škola u kojoj rade financirala edukaciju, odnosno stručno usavršavanje, dok postotak opada ukoliko bi ispitanici sami financirali spomenuto. 59,2% ispitanika nije upućen u to gdje može naučiti znakovni jezik ili

Brailleovo pismo, što iznosi više od polovine broja ispitanika. Postoji mogućnost da bi ispitanici, ukoliko bi ih se bolje informiralo o udrugama i centrima koji pružaju usluge edukacije i kvalitetne prakse, čak i uz samostalno financiranje, promijenili mišljenje vezano za

samostalno stručno usavršavanje. Iz prikazanih rezultata i izjašnjenih stavova možemo zaključiti da stavovi ispitanika prema stručnom i dodatnom usavršavanju mogu uvelike utjecati na integraciju čime se potvrđuje H2 (Tablica 2).

Tablica 2. Stavovi studenata o stručnom usavršavanju

Table 2. Attendance of students on vocational training

Čestice	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
10. Učitelje je za rad s djecom s oštećenjem vida i/ili sluha moguće pripremiti stručnim usavršavanjem.	0% (N=0)	2,3% (N=3)	8,5% (N=11)	33,8% (N=44)	55,4% (N=72)
11. Rado bih sudjelovao/la na edukacijama o radu s djecom oštećena sluha i vida.	0% (N=0)	0,8% (N=1)	4,6% (N=6)	13,8% (N=18)	80,8% (N=105)
12. Rado bih pohađao/la tečaj znakovnog jezika.	0% (N=0)	0,8% (N=1)	3,1% (N=4)	20,8% (N=27)	75,4% (N=98)
13. Rado bih pohađao/la tečaj učenja Brailleovog pisma.	0% (N=0)	0,8% (N=1)	5,4% (N=7)	23,8% (N=31)	70% (N=91)
14. Spreman/a sam naučiti znakovni jezik ukoliko će mi škola u kojoj radim financirati edukaciju.	3,1% (N=4)	0,8% (N=1)	6,2% (N=8)	13,1% (N=17)	76,9% (N=100)
15. Spreman/a sam naučiti Brailleovo pismo ukoliko će mi škola u kojoj radim financirati edukaciju.	3,1% (N=4)	0,8% (N=1)	6,9% (N=9)	15,4% (N=20)	73,8% (N=96)
16. Spreman/a sam samostalno financirati edukaciju na kojoj ću naučiti znakovni jezik.	2,3% (N=3)	7,7% (N=10)	26,2% (N=34)	30,8% (N=40)	33,1% (N=43)
17. Spreman/a sam samostalno financirati edukaciju na kojoj ću naučiti Brailleovo pismo	3,8% (N=5)	6,9% (N=9)	32,3% (N=42)	27,7% (N=36)	29,2% (N=38)
18. Upućen/a sam u to gdje mogu naučiti znakovni jezik i/ili Brailleovo pismo.	33,8% (N=44)	25,4% (N=33)	9,2% (N=12)	11,5% (N=15)	20% (N=26)

Od četvrte do devete čestice propituju se stavovi učitelja prema integraciji djece s teškoćama sluha i/ili vida u redovan odgojno-obrazovni proces. 76,9% ispitanika slaže se i u potpunosti slaže s tvrdnjom da bi djeca sa spomenutim oštećenjima trebala pohađati redovnu školu jer smatraju da bi ih ona bolje pripremila za budućnost te 74,7 % smatraju da bi se takva djeca osjećala bolje u redovnoj školi nego u posebnoj ustanovi. 68,5%

ispitanika tvrdi da je moguće u potpunosti integrirati djecu s oštećenjem vida i/ili sluha u redovnu školu te da bi bilo bolje da su integrirana u redovna razredna odjeljenja. Iz rezultata se uočava da stavovi ispitanika prema djeci s teškoćama vida i sluha te njihovim sposobnostima ne utječu na integraciju čime se odbacuje H3 (Tablica 3).

Tablica 3. Stavovi učitelja prema integraciji djece s teškoćama vida i/ili sluha**Table 3.** Attitudes of teachers towards the integration of children with visual and /or hearing impairments

Čestice	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
4. Djeca s oštećenjem vida i/ili sluha trebala bi pohađati redovnu školu.	1,5% (N=2)	1,5% (N=2)	20% (N=26)	35,4% (N=46)	41,5% (N=54)
5. Redovna bi škola bolje pripremila djecu s oštećenjima vida i/ili sluha za budućnost.	1,5% (N=2)	6,2% (N=8)	28,5% (N=37)	32,3% (N=42)	31,5% (N=41)
6. Djeca s oštećenjem vida i/ili sluha osjećala bi se ugodnije u redovnoj školi nego u specijalnoj.	0% (N=0)	5,4% (N=7)	20% (N=26)	26,2% (N=34)	48,5% (N=63)
7. Ukoliko djeca s oštećenjem vida i/ili sluha pohađaju redovnu školu, bilo bi bolje da su integrirana u redovna razredna odjeljenja.	2,3% (N=3)	4,6% (N=6)	3,1% (N=17)	33,1% (N=43)	46,9% (N=61)
8. Prihvatanje djece s oštećenjem vida i/ili sluha u redovnu školu smatram integracijom.	0,8% (N=1)	1,5% (N=2)	15,4% (N=20)	36,9% (N=48)	45,4% (N=59)
9. Moguće je potpuno integrirati djecu s oštećenjem vida i/ili sluha u redovan odgojno – obrazovni sustav.	0% (N=0)	6,2% (N=8)	25,4% (N=33)	37,7% (N=49)	30,8% (N=40)

Više od 70% ispitanika podržava tvrdnju da bi se znakovni jezik i Brailleovo pismo trebali učiti na fakultetima pedagoškog usmjerenja jer smatraju da bi tako omogućili integraciju djece oštećena sluha i/ili vida, odnosno na taj bi način bila omogućena komunikacija između djece oštećena sluha i/ili vida i djece bez oštećenja čime se

potvrđuje H4 koja tvrdi da postoji povezanost između poznavanja znakovnog jezika/Brailleovog pisma i uspješne integracije. 30% budućih učitelja ne osjeća se kompetentnima za rad s djecom s oštećenjem sluha ili vida, 40 % se ne smatra ni kompetentnim niti nekompetentnim, dok se nešto više od 20% smatra kompetentnim (Tablica 4).

Tablica 4. Korisnost poznavanja znakovnog jezika i Brailleovog pisma**Table 4.** Usefulness of Sign Language and Braille Letters

Čestice	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
19. Potrebno je naučiti znakovni jezik na fakultetima koji su pedagoškog usmjerenja.	0% (N=0)	3,1% (N=4)	19,2% (N=25)	34,6% (N=45)	43,1% (N=56)
20. Potrebno je naučiti Brailleovo pismo na fakultetima koji su pedagoškog usmjerenja.	1,5% (N=2)	0,8% (N=1)	22,3% (N=29)	33,8% (N=44)	41,5% (N=54)
21. Osjećam se kompetentnim/kompetentnom za rad s djecom oštećena sluha.	9,2% (N=12)	22,3% (N=29)	42,5% (N=54)	17,7% (N=23)	9,2% (N=12)
22. Osjećam se kompetentnim/kompetentnom za rad s djecom oštećena vida.	6,2% (N=8)	23,1% (N=30)	43,8% (N=57)	17,7% (N=23)	9,2% (N=12)
23. Uz tumača znakovnog jezika u redovnoj školi integracija djece oštećena sluha mogla bi biti uspješna.	0% (N=0)	0% (N=0)	13,8% (N=18)	43,8% (N=57)	42,3% (N=55)
24. Poznavanje znakovnog jezika omogućilo bi komunikaciju između djece s oštećenjem sluha i djece bez oštećenja.	0% (N=0)	0,8% (N=1)	4,6% (N=6)	25,4% (N=33)	69,2% (N=90)

Peta i šesta subskala propituju pozitivne i negativne stavove prema integraciji te obuhvaćaju čestice 25-29 te 30-37. 86,2% ispitanika smatra da bi zajedničko obrazovanje djece s oštećenjem vida i/ili sluha te djece bez oštećenja dovelo do uzajamnog uspješnijeg socioemocionalnog razvoja. Više od 80% ispitanika smatra da djeca sa spomenutim teškoćama imaju potencijal za postizanje iste obrazovne razine kao djeca bez

teškoća te da bi uz poznavanje Brailleovog pisma ili znakovnog jezika mogla steći znanja i vještine jednake kao i djeca bez oštećenja. 74,6% ispitanika tvrdi da djeca s oštećenjem ne bi predstavljala nikakvu smetnju djeci bez teškoća za normalan i neometan rad u nastavi te da se djeca bez teškoća ne bi osjećala ugroženo ukoliko bi nastavu pohađali zajednički. To potvrđuju rezultati 33. čestice gdje se 58,5 % ispitanika ne

slaže s tvrdnjom da bi djeca bez oštećenja smatrala da učiteljica preferira djecu s oštećenjima zato što im poklanja više vremena i pozornosti, dok se 30% ispitanika niti slaže niti ne slaže s tom tvrdnjom. 46, 9% ispitanika ne misli da bi obrazovni proces sporije tekao u razrednom odjeljenju ukoliko bi se djeca s teškoćama

pokušala integrirati u njega što potvrđuju stavovi u 37. čestici gdje 65,4% smatra da integracija ne bi štetila djeci bez oštećenja na način da im odvrća pozornost s glavnih i ključnih trenutaka u nastavi, stoga se potvrđuje H5 koja tvrdi da studenti imaju pozitivan stav prema integraciji (Tablica 5).

Tablica 5. Pozitivni i negativni stavovi prema integraciji
Table 5. Positive and negative attitudes towards integration

Čestice	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
25. Znakovni se jezik može upotrijebiti kao izvannastavna aktivnost koja bi pomogla integraciji djece s poteškoćama.	0% (N=0)	0,8% (N=1)	3,8% (N=5)	26,9% (N=35)	68,5% (N=89)
26. Zajednički odgoj i obrazovanje djece s oštećenjem vida i/ili sluha te djece bez oštećenja doveo bi do uzajamnog uspješnijeg socioemocionalnog razvoja.	0% (N=0)	0% (N=0)	3,8% (N=5)	28,5% (N=37)	67,7% (N=88)
27. Obrazovanje u redovnoj školi bilo bi korisno za djecu s oštećenjem vida i/ili sluha.	0% (N=0)	0,8% (N=1)	7,7% (N=10)	39,2% (N=51)	52,3% (N=68)
28. Djeca oštećena vida i/ili sluha imaju potencijal za postizanje iste obrazovne razine kao djeca bez poteškoća.	0% (N=0)	0% (N=0)	10,8% (N=14)	33,1% (N=43)	56,2% (N=73)
29. Uz poznavanje znakovnog jezika ili Brailleovog pisma, djeca oštećena sluha ili vida mogla bi steći znanja i vještine jednako uspješno kao i djeca bez oštećenja.	0% (N=0)	0,8% (N=1)	14,6% (N=19)	27,7% (N=36)	56,9% (N=74)
30. Obrazovanje u redovnoj školi imalo bi štetne posljedice na emocionalni razvoj djece s oštećenjem vida i/ili sluha.	24,6% (N=32)	35,4% (N=46)	31,5% (N=41)	6,9% (N=9)	1,5% (N=2)
31. Djeca s oštećenjem vida i/ili sluha predstavljala bi smetnju za normalan rad djeci bez oštećenja.	41,5% (N=54)	33,1% (N=43)	18,5% (N=24)	5,4% (N=7)	1,5% (N=2)
32. Djeca bez oštećenja osjećala bi se ugroženo ako bi s njima u razredu bila i djeca s oštećenjem vida i/ili sluha.	55,4% (N=72)	26,9% (N=35)	14,6% (N=19)	1,5% (N=2)	1,5% (N=2)
33. Djeca bez oštećenja smatrala bi da učitelj/ica preferira djecu s oštećenjima i zato im poklanja više vremena i pozornosti.	27,7% (N=36)	30,8% (N=40)	28,5% (N=37)	10,8% (N=14)	2,3% (N=3)
34. Djeca s oštećenjem vida i/ili sluha slabije bi napredovala u redovnoj školi.	32,3% (N=42)	30% (N=39)	29,2% (N=38)	6,2% (N=8)	2,3% (N=3)
35. Zbog prisutnosti djece s oštećenjem vida i/ili sluha u razrednom odjeljenju, djeca bez oštećenja slabije bi napredovala.	50,8% (N=66)	31,5% (N=41)	13,8% (N=18)	3,1% (N=4)	0,8% (N=1)
36. Obrazovni proces sporije bi tekao u razrednom odjeljenju zbog djece s oštećenjem vida i/ili sluha.	16,9% (N=22)	30% (N=39)	39,2% (N=51)	13,1% (N=17)	0,8% (N=1)
37. Djeca bez oštećenja lako bi se dekoncentrirala prateći obrazovni proces upravo zbog djece s oštećenjem vida i/ili sluha.	29,2% (N=38)	36,2% (N=47)	28,5% (N=37)	5,4% (N=7)	0,8% (N=1)

Reforma bi, prema mišljenju studenata, mogla dozvoliti djeci pohađanje redovne škole bez obzira na stupanj teškoće te financijsku podršku roditeljima koja bi djeci priuštila materijal

potreban za rad i obrazovanje. Sloboda rada učiteljima, koja se obećava provedbom reforme, također bi pospješila integraciju kroz način odabira i prilagođavanja nastavnog sadržaja,

nastavnih metoda i strategija. Prema rezultatima istraživanja, studenti smatraju da bi reforma mogla učiteljima priuštiti brojne edukacije financirane od strane Agencije za odgoj i obrazovanje te suradnju s brojnim stručnim suradnicima. Svakako, jedna od komponenata koja bi motivirala učitelje za rad s djecom s teškoćama svakako bi bila veća plaća. Uz motivaciju, učitelji bi se uz porast plaće lako mogli odvažiti za rad s djecom s teškoćama i samim tim provesti uspješniju integraciju kojoj kurikularna reforma prema svojim zadanim odgojno-obrazovnim ishodima i teži. Analizom Cjelovite kurikularne reforme³ koja tek eksperimentalno kreće u hrvatskim školama 2018./2019. školske godine uočava se da su predloženi normativni i strategijsko-razvojni dokumenti sveobuhvatni, jasno strukturirani, detaljno i stručno razrađeni, no postavlja se pitanje jesu li osigurana sva potrebna sredstva za posebne oblike podrške učenicima s teškoćama i u kojem se vremenskom periodu planiraju ostvariti. Iz proučavanja daljnje relevantne literature pokazalo se da su uloga poznavanja znakovnog jezika i Brailleovog pisma te pozitivni stavovi budućih učitelja od iznimne važnosti za djecu s teškoćama sluha i/ili vida. U istraživanju Bosnar i Bradarić-Jončić² prikazani su rezultati među 449 odgojitelja u dječjim vrtićima, učitelja i nastavnika osnovnih škola grada Zagreba o stavovima prema uključivanju gluhe djece u redovne škole i vrtiće te učenju znakovnog jezika. Rezultati su istraživanja pokazali da su stavovi prema gluhima, njihovoj socijalizaciji, obrazovnoj i emocionalnoj integraciji povoljni. Stavovi prema dodatnoj edukaciji i učenju znakovnog jezika pokazali su se pozitivnima, dok su stavovi za uključivanje tumača znakovnog jezika neodređeni. U istraživanju ovog rada stavovi budućih učitelja prema obrazovnoj integraciji gluhe, nagluhe i gluhoslijepe djece pozitivni su, ali se vide razlike u pogledu edukacije gdje su buduću učitelji spremni na stručno usavršavanje samo ukoliko im škola u kojoj rade financira isto,

ZAKLJUČAK

Učiteljski studijski programi pripremaju buduće učitelje za rad s djecom s teškoćama u razvoju, ali one specifične kompetencije vezane uz rad s gluhoslijepom djecom studenti će s pozitivnim stavom jačati tijekom stručnog usavršavanja. Budući da se učitelji nadaju provedbi kurikularne reforme i smatraju da će ona doprinijeti i učiteljima i djeci s teškoćama na način poboljšavanja same odgojne i obrazovne

dok samostalno financiranje drastično smanjuje postotak onih koji su spremni na dodatne edukacije.

Nasuprot ovome, Radovančićevo istraživanje⁶ u kojem su ispitivani stavovi nastavnika i defektologa prema odgojno-obrazovnoj integraciji djece s oštećenim sluhom pokazalo je nepovoljne stavove prema obrazovnoj integraciji gluhe djece, iako su oni od strane defektologa bili nešto pozitivniji. Slično istraživanje provele su Schmidt i Vrhovnik⁷ propitujući stavove nastavnika osnovnih i srednjih škola prema inkluziji učenika s teškoćama u redovne škole. Rezultati su pokazali da nastavnici iz srednjih škola imaju pozitivnije stavove prema spomenutim učenicima od njihovih kolega u osnovnim školama te su u većem postotku spremni na prilagodbu i stres koji donosi rad s djecom s teškoćama. Nastavnici u dobi između 20 i 30 godina pokazali su višu razinu slaganja glede pružanja primjerene podrške učenicima, dok su nastavnici koji su u odjeljenju imali barem jednog učenika s teškoćama iskazali višu razinu podrške učenicima od ostalih nastavnika. Oni koji nisu pohađali nikakvu edukaciju o učenicima s teškoćama pokazali su nižu razinu slaganja u odnosu na podršku i pomoć u odgojno-obrazovnom radu. Stančić, Kiš-Glavaš i Igrić⁸ navode da je jedna od značajnih mjera za uspješnu integraciju upravo stručno usavršavanje učitelja za rad s učenicima s teškoćama u razvoju. S obzirom na odabranu metodu anketiranja o propitivanju stavova budućih učitelja, postoji mogućnost da budući učitelji nisu odgovorili na neka pitanja sasvim iskreno, nisu bili u mogućnosti uz ponuđene odgovore izjasniti svoje stavove ili su davali društveno poželjne odgovore, no dobiveni rezultati mogu koristiti studentima i učiteljima prilikom stvaranja pozitivnog stava prema djeci s teškoćama kako bi shvatili važnost integracije za takvu djecu te se stručno usavršavali i stjecali dodatne kompetencije u području rada s gluhom i/ili slijepom djecom, poštovali prava djece i sukreirali inkluzivno ozračje.

integracije, ujedno smatraju da će ona omogućiti stručnu podršku i dodatnu izobrazbu učiteljima za stjecanje specifičnih kompetencija. Stavovi ispitanika prema djeci s teškoćama sluha i vida te stavovi prema sposobnostima koje takva djeca posjeduju utječu na integraciju. Ukoliko su stavovi prema djeci sa spomenutim oštećenjima pozitivni, postoji veća mogućnost uspješnije odgojno-obrazovne, ali i socijalne integracije. Stavovi prema djeci s teškoćama utječu i na želju

za stručnim i dodatnim usavršavanjem. Ukoliko učitelj primjećuje da bi boljoj integraciji djece s oštećenjem sluha i/ili vida doprinijelo poznavanje znakovnog jezika i/ili Brailleovog pisma te ukoliko ima pozitivan stav prema integraciji takve djece, velika je vjerojatnost da će se potruditi naučiti znakovni jezik i/ili Brailleovo pismo te osigurati učenicima sa spomenutim poteškoćama inkluzivno okruženje i poboljšanje kvalitete nastave u redovnim školama.

LITERATURA

1. Bouillet, D. Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja. Zagreb: Školska knjiga, 2010.
2. Bosnar B., Bradarić-Jončić S. Stavovi prema integraciji gluhe djece, znakovnom jeziku i uključivanju tumača za znakovni jezik u redovne vrtiće i škole. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2008; 44 (2): 11-30.
3. Cjelovita kurikularna reforma. Preuzeto 15.6.2018., s <http://www.kurikulum.hr/>
4. Hrvatski savez gluhih i nagluhih. Preuzeto 15.6.2018., s <http://www.hsgn.hr/>
5. Loreman, H., Deppeler, J., Harvey, D. Inclusive education: Supporting diversity in the classroom. Lonson: Routlege, 2010.
6. Radovančić B. Stavovi nastavnika prema odgojno-obrazovnoj integraciji djece s oštećenim sluhom. Defektologija 1985; 21 (2): 49-62.
7. Schmidt M., Vrhovnik K. Attitudes of Teachers Towards the Inclusion of Children With Special Needs in Primary and Secondary Schools. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2015; 51 (2): 16-30.
8. Stančić Z., Kiš-Glavaš L., Igrić Lj. Stavovi učitelja prema poučavanju kao determinanta njihove spremnosti za dodatno stručno usavršavanje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2001; 37 (2): 143-152.
9. Tonković F. Odgojno-obrazovna integracija djece i omladine sa smetnjama u razvoju. Defektologija 1982; 18 (1-2), 233-240.
10. Velki, T., Romstein, K. Učimo zajedno: priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Osijek: Osječko-baranjska županija, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2015.